

Kotomska, Elżbieta

Wartości, potrzeby i orientacje społeczno-polityczne nauczycieli łomżyńskich

---

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 15, 277-284

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***

OTN - owskie debiuty

***

Elżbieta Kotomska

Wartości, potrzeby i orientacje społeczno-polityczne nauczycieli łomżyńskich

O powodzeniu ucznia w szkole i jego sukcesach życiowych w bardzo dużym stopniu decyduje praca nauczyciela klas początkowych. Tylko na tym etapie kształcenia osoba wychowawcy jest najwyższym autorytetem i wzorem. Jego stosunek do wykonywanej pracy, uczniów, sposób postępowania, wygląd zewnętrzny i charakter wywierają ogromny wpływ na osobowość dzieci w młodszym wieku szkolnym. Według Wandy Dróżki nauczyciel dla swego wychowanka powinien być źródłem wartości poprzez to, kim jest (przykład osobisty), i poprzez własny styl pedagogiczny. W swych wypowiedziach zwraca ona uwagę na potrzebę wykształcenia nauczyciela, a nie tylko wykszolenia go. Pisze między innymi: "System wartości stanowi bowiem i decyduje o treści osobistych przeświadczeń i wizji pedagogicznych, co w konsekwencji wpływa na wybór treści i metod, a więc na to, jakimi wartościami są nasycone organizowane przez niego sytuacje wychowawcze (dydaktyczne). W osobistych koncepcjach pedagogicznych wartości indywidualne nauczyciela odgrywają dwojaką rolę. Po pierwsze określają kierunek i cel działań pedagogicznych. Po drugie pełnią funkcję sita selekcyjnego w procesie dopływu informacji (wiedzy, teorii, doświadczeń) zgodnych lub niezgodnych z naszymi sądami wartościującymi, z tym, co uważamy za słuszne".¹

Przeprowadzona ankieta wśród nauczycieli kl. I - III szkół podstawowych w Łomży miała na celu poznanie ich systemu wartości, potrzeb i celów życiowych oraz postaw wobec aktualnych problemów życia społeczno-politycznego, ról zawodowych i obywatelskich.

Badaniami objęto 126 osób. Grupę tę stanowią wyłącznie kobiety. Większość z nich, ok. 2/3, to nauczycielki do 35. roku życia. Na uwagę zasługuje fakt, że blisko 80% ankietowanych ma wykształcenie wyższe magisterskie, ok. 16% wyższe zawodowe, a tylko 3 osoby zakończyły swą naukę w studium nauczycielskim (osoby najstarsze wśród respondentów). Świadczy to o bardzo dobrym zawodowym przygotowaniu pracujących nauczycieli. Niestety, mimo 9 szkół podstawowych w mieście, 26-ciu pedagogów tej specjalizacji nie znalazło zatrudnienia. Jest to największa grupa wśród nauczycieli poszukujących pracy w Łomży.

Lęk przed utratą pracy podkreślają w swych wypowiedziach również respondenci, obawiając się utraty pewnego źródła dochodu.

- "Bardzo uciążliwy jest brak stabilizacji w pracy. Ciągły strach przed jej utratą." (Ankieta nr 98, wiek - 32 lata, wykształcenie wyższe mgr)
- "Trudno znaleźć pracę po tym kierunku studiów. Kończy mi się roczna umowa o pracę i nie otrzymałam propozycji jej przedłużenia. Pracuję tak już 3 lata. Pierwsze dwa tylko w zastępstwie." (Ankieta nr 11, wiek - 34 lata, wykształcenie wyższe mgr)
- "Obecnie zachodzące zmiany w kraju powodują, że pracuję w ciągłym stresie. Bardzo chciałabym, aby zostały przeprowadzone jak najszybciej niezbędne reformy w oświacie, aby sytuacja w szkolnictwie unormowała się." (Ankieta nr 6, wiek - 44 lata, wykształcenie wyższe mgr).

Bardzo ważną sprawą jest też dla nauczycieli wysokość ich wynagrodzenia. Zależy ono od wykształcenia i stażu pracy. Niestety, osoby o podobnych kwalifikacjach zatrudnione w innych działach gospodarki, otrzymują dużo wyższą pensję. Również pracownicy fizyczni bez kwalifikacji mogą zarobić więcej w porównaniu do nauczycieli. Dlatego wielu z nich podejmuje zajęcia dodatkowe, aby poprawić swoje warunki bytowe, a niektórzy odchodzą do innych zawodów. L. Sołoma pisze, że: "niski poziom aprobaty swojej pracy jest - jak można sądzić - uwarunkowany rozbieżnością między wysokością dochodów osiągniętych a wysokością dochodów pożądanymi."²

Większość badanych ocenia swoją sytuację materialną jako (biorąc pod uwagę kolegów i znajomych) przeciętną - taką samą, w jakiej jest większość z nich lub trochę gorszą. Około 40% respondentów wymienia dobre wyna-

grodzienie jako jedną z najważniejszych spraw. Uzasadniają swój wybór, pisząc:

- "Sytuacja materialna jest wyznacznikiem naszej egzystencji wpływa na zdrowie, standard bytu, rodzaj wypoczynku, dostęp do kultury." (Ankieta nr 49, wiek - 37 lat, wykształcenie wyższe mgr);
- "Mam wiele pomysłów na rozwój umiejętności zawodowych oraz wiele hobby. Nie mogę w pełni realizować siebie, gdy brakuje na to pieniędzy. Muszę zadowalać się półśrodkami." (Ankieta nr 30, wiek - 31, wykształcenie wyższe mgr);
- "Sytuacja materialna decyduje o ilości problemów nękających członków mojej rodziny, a tym samym mających zły wpływ na rodzinę, z przeniesieniem na pracę." (Ankieta nr 61, wiek - 44, wykształcenie wyższe mgr)
- "Sytuacja materialna nie daje satysfakcji z dobrze wykonywanej pracy, utrudnia podnoszenie kwalifikacji zawodowych." (Ankieta nr 60, wiek - 37 lat, wykształcenie SN).

Analizując potrzeby zawodowe nauczycieli klas I - III J. Pańczyk stwierdza, że: "Bardzo istotną sprawą nie tylko w tym zawodzie jest wysokość wynagrodzenia. Korzystne warunki bytowe decydują o tym, czy nauczyciel jest dobrze ubrany, odżywiony, zadowolony z życia i ze swojego zawodu."³ Satysfakcja z wykonywania pracy oddziałuje na codzienną pracę nauczycieli i wpływa na wzrost zaangażowania w problematykę zawodową.

Wyniki przeprowadzonej ankiety pozwalają na stwierdzenie, że mimo słabego wynagrodzenia, prawie wszyscy badani są zadowoleni z kierunku wykształcenia i wykonywanego zawodu. Opisując poglądy nauczycieli S. Kracewicz pisze między innymi: "Dominujące znaczenie w procesie kształtowania się więzi nauczyciela z zawodem mają określone walory samego zawodu, humanistyczne wartości pracy z człowiekiem, kierowanie rozwojem dziecka."⁴

Obok aspektu humanistycznego duże znaczenie dla pełnej satysfakcji z pracy ma kultura współdziałania i współżycia między pracownikami szkoły. Około 2/3 respondentów oceniając stosunki międzyludzkie w swojej szkole, wybrała odpowiedź "Jestem raczej zadowolony", pozostali "Raczej nie jestem zadowolony". Kracewicz twierdzi, że kształtowanie się niewłaściwych stosunków w gronie nauczycielskim źle wpływa na efektywność wykonywanej pracy. "Konflikty w zespołach nauczycielskich przenikają do młodzieży, środowiska, obniżając nie tylko prestiż danego zespołu nauczycielskiego, ale także efekty jego pracy". Zauważają to także badani nauczyciele. Jedna z osób pisze: - "Niestety często zdarza się, że w środowisku jest

wiele zawiści i niezdrowej rywalizacji. Utrudnia to pełny rozwój indywidualny nauczycieli, współpracę z kolegami i zgodną walkę o wspólne prawa”. (Ankieta nr 106, wiek 30 lat, wykształcenie wyższe mgr).

Aby przedstawić dzieciom wartości kultury wychowawca sam powinien rozwijać swoje zainteresowania, czerpać z dóbr kultury, nawiązywać kontakty społeczne oraz wspomagać własne siły psychiczne i fizyczne. Zdecydowanie niekorzystnie oceniono dostępność do rozrywek i wypoczynku. Wypowiedzi starszej grupy respondentów wskazują na ścisły związek tych dwóch spraw z sytuacją materialną. Młodzi skarżą się na obowiązek pisemnego przygotowywania każdej lekcji, co zabiera im dużo czasu. W przypadku nauczycieli nauczania początkowego jest to szczególnie uciążliwe, pracochłonne jest bowiem już samo przygotowanie materiału poglądowego, który stanowi bazę do pracy z dziećmi na tym etapie nauki. Wyposażenie szkół budzi wiele zastrzeżeń, skąd też większość środków i pomocy naukowych pedagogzy ci wykonują samodzielnie. Uwagi krytyczne dotyczą również warunków wypoczynku w mieście. Oto jedna z wypowiedzi:

- “Dostępność do rozrywek jest mała gdyż brak jest teatru, kortów do tenisa, itp., a możliwości na pewno się zmniejszą gdy Łomża nie będzie miastem wojewódzkim.” (Ankieta nr 13, wiek - 33 lata, wykształcenie wyższe mgr).

Zdecydowanie pozytywnie wypowiadano się o sytuacji rodzinnej i mieszkaniowej. Rodzina, w opinii badanych, jest największą wartością. W uzasadnieniu pisano, np.:

- “Najważniejsza jest dla mnie rodzina i jej dobro mam przede wszystkim na względzie. Uważam, że szczęśliwa rodzina, zdrowe dzieci są dobrem najważniejszym.” (Ankieta nr 52, wiek - 37 lat, wykształcenie wyższe mgr);

- “Dobra sytuacja rodzinna daje poczucie samorealizacji, szczęścia, komfortu psychicznego. Taki człowiek racjonalnie żyje i pracuje. To rzutuje na wszystkie sfery naszej egzystencji.” (Ankieta nr 49, wiek - 37 lat, wykształcenie wyższe mgr);

- “Rodzina daje mi siłę, a świadomość, że ją mam, pozwala mi zachować równowagę psychiczną.” (Ankieta nr 4, wiek - 32 lata, wykształcenie wyższe mgr);

- “Rodzina jest dla mnie azylem, do którego chętnie wracam. Chciałabym zapewnić jej godziwą egzystencję. Często myślę o przyszłości swoich dzieci. Obecna sytuacja w kraju nie nastraja mnie pozytywnie, budzi wiele obaw, co do przyszłości młodych ludzi.” (Ankieta nr 6, wiek - 44 lata, wykształcenie wyższe mgr).

Pauperyzacja nauczycieli nie sprzyja ich pracy społecznej. Blisko 50% badanych odczuwa potrzebę pracy społecznej. Niestety, większość stanowią

osoby zdecydowanie nie deklarujące takiej potrzeby. W analizowanych wcześniej wyborach celów życiowych na pytanie: jakie znaczenie dla tej grupy nauczycieli ma działanie społeczne dla dobra innych, podano następujące odpowiedzi: b. duże - 5 odpowiedzi, duże - 400 odpowiedzi, średnie - 430 odpowiedzi, b. małe - 20 odpowiedzi. Obecnie "... wzrasta zapotrzebowanie na nauczyciela intelektualistę, świadomie i profesjonalnie zaangażowanego w szeroko rozumianą działalność społeczno-pedagogiczną w szkole i najbliższym środowisku"⁶ - podaje W. Dróżka. Edukacja ma być sposobem na przeprowadzenie zmian o charakterze kulturowym i społeczno - politycznym. To od nauczycieli zależy powodzenie reformy oświaty.

Analiza potrzeby partycypacji w decyzjach władzy pozwoliła dokładniej ustalić charakterystyczne postawy obywatelskie tej grupy zawodowej. Pytanie, które zadawano badanym, było półotwarte i brzmiało: Przypuśćmy, że sejm uchwali ustawę (np.: o edukacji narodowej) i ustawa ta będzie zdaniem pana (i) szkodliwa dla kraju. Co pan (i) może wówczas uczynić? Zdecydowana większość wybrała odpowiedź "trudno powiedzieć". Z wypowiedzi negatywnych emanuje żal i gniew. Oto jedna z nich: - "Nie mam takich możliwości. Poprzednie strajki udowodniły, iż nauczyciele nic nie mogą zrobić (!) - jako jedynej grupie społecznej potrącono nam z zarobków za strajk."

Przekonani o tym, że można coś uczynić proponują protestować, strajkować, odwoływać się do Rzecznika Praw Obywatelskich, zgłaszać swoje uwagi na łamach prasy, gromadzić podpisy pod petycjami o zaskarżenie ustawy do Trybunału Konstytucyjnego.

Zainteresowanie polityką wśród respondentów jest bardzo duże, głównie z dwóch względów: po pierwsze starają się oni mieć podstawowe informacje o tym, co dzieje się w życiu politycznym w kraju i w świecie ze względu na wykonywany zawód, po drugie chcą wiedzieć możliwie dużo o wydarzeniach społeczno-politycznych, by zrozumieć mechanizm tego życia i zaspokoić własne zainteresowania w tym zakresie.

Wszystkie dziedziny życia społeczno - politycznego i gospodarczo - ekonomicznego ulegają przemianom. Przeobrażenia te budzą nadzieje, ale i niepokoje. Dlatego zapytano badanych o ocenę wpływu siedmiu wymienionych czynników, zmian i podanie innych. Największe znaczenie przypisywane jest reformatorskiej działalności koalicji, aktywności gospodarczej ludności (przedsiębiorczości) oraz naciskowi i aktywności opozycji politycznej.

Każdy pedagog pracuje na gruncie tradycji i patrzy w przyszłość. Łączy się to z problemem światopoglądu politycznego nauczycieli. Termin ten według profesora B. Gołębiowskiego powinniśmy rozumieć jako: "wizję przy-

szłości, nie tylko własnego kraju i państwa, lecz także ludności i świata. Wzję opartą na wiedzy i własnych oczekiwaniach, wyobrażeniach, przekonaniach. A więc w pewnym sensie na tym, co się działo w przeszłości i co się dzieje dziś. Na uświadomieniu sobie, czasem intuicji tylko, do czego dąży świat; ku czemu my sami jako społeczeństwo, naród - idziemy, do czego zmierzamy. A więc tworzenie sobie, choćby tylko na użytek własny czegoś w rodzaju „prospektywnej historiozofii”. Umiejętność i potrzeba takiego myślenia jest dziś - w dobie urealnienia wizji „wspólnego domu europejskiego” - potrzebna nie tylko nauczycielowi. Wyobraźnia prospektywna w tej dziedzinie jest chyba szczególnie potrzebna młodemu pokoleniu. A więc i pomoc nauczycielowi w tej mierze...”⁷ W związku z tym zapytano nauczycieli o ich wyobrażenia i przekonania dotyczące przyszłości (bliżej nieokreślonej w czasie), ustroju społeczno - politycznego i podziału dóbr materialnych wśród państw i obywateli. Na podstawie udzielonych odpowiedzi należy stwierdzić, że liczba osób przekonanych o trwałości kapitalizmu ciągle doskonalonego jest taka sama, jak nauczycieli odpowiadających: „nie wiem”. Podobnie wygląda stanowisko respondentów w stosunku do ustroju społeczno - politycznego w skali światowej, który byłby jakąś syntezą obecnych systemów. Jeśli chodzi o kwestię zniesienia w przyszłości podziału na biednych i bogatych wyniki wskazują jednoznacznie, że większość badanych nie widzi takiej możliwości.

Określenie orientacji społeczno - politycznych wymaga przynajmniej częściowego poznawania niektórych kwestii dotyczących systemu społeczno-ekonomicznego. Badanym podano 14 przykładowych cech, którymi mógłby odznaczać się ten system w oczekiwaniach respondentów:

Za najistotniejsze uznano kolejno:

- a) sprawną, planową gospodarkę;
- b) silny, skuteczny aparat władzy;
- c) decydującą rolę w podejmowaniu decyzji gospodarczych winny mieć osoby kompetentne;
- d) równy wpływ obywateli na ważne decyzje społeczne i gospodarcze;
- e) uzależnienie dochodów od wartości pracy.

Zdecydowanie nie powinien się on charakteryzować:

- a) ograniczeniem wydatków na cele socjalne niezbędnego minimum;
- b) równą stopą podatkową od dochodów, niezależnie od ich wysokości.

Sami nauczyciele proponują dodatkowo:

- niskie opodatkowanie;
- różne formy własności prywatnej;
- wprowadzenie zasad prawnych skutecznie broniących pracowników przed "drapieżnym kapitalizmem";
- stworzenie sprawnego, sprawiedliwego i stabilnego systemu prawnego.

Następnie zapytano o cechy oczekiwanego systemu społeczno - politycznego w Polsce. Najwięcej osób uważało, że powinien on charakteryzować się:

1. Wolnością słowa i głoszenia różnych poglądów społeczno - politycznych.
2. Zajmowaniem stanowisk kierowniczych tylko przez osoby o wysokich kwalifikacjach.
3. Nagradzaniem dyscypliny i dokładności w pracy zawodowej i społecznej.
4. Zajmowaniem stanowisk kierowniczych tylko przez osoby o wysokim autorytecie moralnym i społecznym.
5. Nagradzaniem postawy krytycznej i twórczej w pracy zawodowej i społecznej.

Zdecydowanie zaś nie powinna, w opinii nauczycieli, cechować go względna jednolitość poglądów obywateli w sprawach politycznych. Jest to orientacja proreformatorska. Jednak czy procesy zachodzące w Polsce zyskują aprobatę nauczycieli? Aby poznać odpowiedź na to pytanie przedstawiono dziewięć opinii dotyczących sytuacji w naszym kraju. Największą aprobatę zdobyły propozycje: **A.** Społeczeństwo chce dobrze pracować i ponosić koszty reform, ale muszą być one sprawiedliwie rozłożone. **B.** W społeczeństwie panuje brak motywacji do pracy i rozgoryczenie.

Przytoczone stwierdzenia świadczą, iż metody i strategie wprowadzenia zmian poddawane są ocenom moralnym nauczycieli. Respondenci są bardzo wrażliwi na kwestie krzywdy i sprawiedliwości. Potwierdzają to wyniki odpowiedzi na pytania o rolę kościoła katolickiego i mediów.

W końcowej części przeprowadzonej ankiety zapytano pedagogów o aktualną sytuację Polski. Z udzielonych odpowiedzi wynikają następujące wnioski: Większość respondentów:

- jest przeciwko reprivatyzowaniu wszystkiego, co się da;
- jest za szybkim wprowadzeniem prywatyzacji gospodarki (znacznym procent: nie wiem);
- jest zdecydowanie przeciwko przekazaniu kapitalistom zagranicznych niektórych przedsiębiorstw tytułem spłaty długów.

- popiera zreorganizowanie systemu emerytalnego tak, aby o wysokości emerytury decydowały składki oprocentowane;
- jest za doprowadzeniem do decentralizacji państwa poprzez oddanie kompetencji i środków w ręce samorządów;
- zdecydowanie popiera dążenia wejścia Polski do Unii Europejskiej.

Opinie te świadczą o zrozumieniu dla konieczności przeprowadzenia reform i innych zmian ekonomiczno - politycznych.

-
1. Dróżka W., Młode pokolenie nauczycieli, Kielce 1997, s.34
  2. Sołoma L., Nauczyciele o swojej pracy i pozycji społecznej, Olsztyn 1894. s.34
  3. Pańczyk J., Potrzeby zawodowe nauczycieli klas I - III szkoły podstawowej. Warszawa 1991, s. 15
  4. Krawcewicz S., Współczesne problemy zawodu nauczyciela, Warszawa 1979, s. 111
  5. Krawcewicz S., Współczesne problemy zawodu nauczyciela, Warszawa 1979, s. 95
  6. Dróżka W., Młode pokolenie nauczycieli, Kielce 1997, s. 8
  7. Gołębiowski B., Edukacja i polityka. Postawy zawodowe i orientacje społeczno - polityczne nauczycieli polskich na przełomie lat 89 - 90, Warszawa 1996, s. 160.